

โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านดาว :
กลไกสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน
ในระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์

● ดร.สพสันต์ เพชรคำ

โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านลาว: กลไกสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน
ในระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์
The Social Structure in Laos Village: A Mechanism for
the Community to Build Relationships in the
Socialist – Communist Regime

ดร.สพสันต์ เพชรคำ¹

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านลาว : กลไกสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนในระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอโครงสร้างของชุมชนลาว โดยเน้นระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจและระบบการเมืองการปกครองของหมู่บ้านลาวแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงในแขวงสะหวันนะเขต ใช้วิธีการศึกษาชุมชนตามแนวคิด “ทฤษฎีโครงสร้างสังคม” (Social Structure Theory) เป็นแนวทางในการศึกษา และเพื่อศึกษากลไกความสัมพันธ์ของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) เป็นต้นมา ผลการศึกษาพบว่า การปรับเปลี่ยนระบบโครงสร้างสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นสังคมนิยมในประเทศลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ความเป็นสังคมนิยมที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนลาวในหลายด้าน อย่างไรก็ตาม เมื่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างบางอย่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบเศรษฐกิจไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและบริบททางเศรษฐกิจในโลกยุคใหม่จึงได้มีการเปลี่ยนจากการเน้นเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมอย่างเดียวนมาเป็นการให้ความสำคัญกับกลไกระบบตลาดผสมผสานกับวิถีการผลิตแบบสังคมชาวนาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Abstract

The objective of this research was to present the Lao community structure, where is located on Mekong River in Savannakhet by emphasizing on family and relative system, economic and politic system. The concept of social structure theory was applied in this research to study the community relationship mechanism and the change of administrative from Communism to People Democratic Republic in 1975. This research found that the change of social structure was importance especially the change of political and economic structure. Consequently, the way of life of Lao people was changed in various aspects. However, the change of economic system did not conform to the local because the economic focuses on market system and productivity.

ความนำ

ทฤษฎีโครงสร้างสังคม (Social Structure Theory) เป็นทฤษฎีสำคัญทางสังคมศาสตร์ที่ในอดีตใช้เป็นแนวทางการเก็บข้อมูลชุมชน การศึกษาแนวทางนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาองค์ประกอบสำคัญของชุมชนที่ศึกษาอันมีผลต่อการทำความเข้าใจกับโครงสร้างของสังคมต่างๆ ที่ส่งผลต่อผู้คนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ แม้ต่อมาในระยะหลังนักสังคมศาสตร์สมัยใหม่พากันวิพากษ์ว่า ทฤษฎีโครงสร้างสังคมไม่มีความเหมาะสมในการศึกษาชุมชน เนื่องจากมีข้อจำกัดที่ทำให้เห็นชุมชนในระดับโครงสร้างมากกว่าในระดับปฏิบัติการของคน อีกทั้งการให้ความสำคัญกับการมองโครงสร้างแต่ละส่วนทำให้ดูเหมือนชุมชนที่ศึกษานิ่งสถิตตายตัว และมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษายังคงเห็นว่า ทฤษฎีโครงสร้างสังคมดังกล่าวยังมีความสำคัญและมีความจำเป็นในการใช้เป็นแนวทางในการศึกษาชุมชน โดยเฉพาะหากเป็นการศึกษาชุมชนที่ผู้ศึกษายังไม่มีฐานความรู้หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเหล่านั้น การทำความเข้าใจกับโครงสร้างแต่ละส่วนของชุมชนยังคงเป็นหนทางที่สำคัญอีกทางหนึ่งที่ทำให้เข้าใจระบบสังคมต่างๆ ได้ดี ก่อนที่นำไปสู่การตีความหรือทำความเข้าใจกับรายละเอียดในส่วนอื่นต่อไป ดังเช่นการศึกษาเรื่องโครงสร้างสังคมของหมู่บ้านลาวสามารถทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมชานา ไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมืองการปกครองแบบสังคมนิยมในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ความสนใจในการศึกษาเรื่องนี้เกิดขึ้นจากการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับ “สังคมคอมมิวนิสต์” ของลาวซึ่งในจินตนาการของคนหลายกลุ่มมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงไปจากโครงสร้างสังคมของไทยเนื่องจากระบอบการปกครองที่แตกต่างกัน ต่อมาผู้เขียนมีโอกาสเข้าไปศึกษาภาคสนามในหมู่บ้านลาวแห่งหนึ่งทำให้เกิดความเข้าใจและการเรียนรู้เกี่ยวกับ “โครงสร้างสังคม” (Social Structure) ของหมู่บ้านลาวมากยิ่งขึ้น หมู่บ้านลาวแห่งนี้ตั้งอยู่ปากน้ำเซ้งไฟ ริมฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ในแขวงสะหวันนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สิ่งที่น่าสนใจพบว่า นอกจากหมู่บ้านลาวจะมี “ลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติร่วมกัน” กับหมู่บ้านไทยในภาคอีสานแล้วยังมีลักษณะโครงสร้างสังคมคล้ายคลึงกันอีกหลายประการ อาทิเช่น ระบบครอบครัวและเครือญาติ

ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ฯลฯ ทั้งๆที่สองประเทศต่างตกอยู่ภายใต้ “อำนาจครอบงำ” (Hegemony) ของอุดมการณ์ทางการเมืองและการปกครองที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ระบบครอบครัวและเครือญาติ: หน่วยพื้นฐานทางสังคมกับสัญญาประชาคมหมู่บ้าน

หากพิจารณาหน่วยทางสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดและถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของโครงสร้างสังคมในหมู่บ้านลาว คือ สถาบัน “ครอบครัว” และส่วนมากเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากประกอบด้วย พ่อแม่ ปู่ย่าตายายและลูกหลาน รวมทั้งภายหลังการแต่งงานของหญิงชายที่มักเลือกอยู่อาศัยกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ช่วยกันทำมาหากินเป็นครอบครัวใหญ่ พร้อมๆ กันกับสะสมเครื่องมือและอุปกรณ์บ้านเรือนต่างๆ สักระยะหนึ่ง บางครั้งอาจต้องใช้เวลา 7-8 ปีจนกว่าสามารถปลูกบ้านเรือน “สร้างครัวใหม่” ได้จึงแยกครอบครัวออกไป สถาบันครอบครัวเริ่มต้นจากการแต่งงาน โดยทั่วไปมักให้อิสระภาพแก่หนุ่มสาวในการเลือกคู่ครองของตนได้ตามความพอใจ การแต่งงานส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวภายในหมู่บ้านลาวหรือจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่เผชิญพบปะเจอกันตามเทศกาลงานบุญประเพณีต่างๆ และในช่วงเทศกาลงานบุญเหล่านั้นหนุ่มสาวมักแต่งตัวสวยงามเป็นพิเศษสำหรับการไป “เฝ้าหนุ่มสาว”¹

การแต่งงานในหมู่บ้านลาวมีความสำคัญมากและที่แตกต่างไปจากหมู่บ้านของไทยในปัจจุบัน คือ การแต่งงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “สัญญาประชาคม” ในหมู่บ้าน จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์งานแต่งงานพบว่า สัญญาประชาคมที่เกิดจากการแต่งงานมีหลายประการดังนี้ ประการแรก เกิดภายหลังการทาบทามสู่ขอ ตกลงค่าสินสอดและกำหนดวันแต่งงานเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายชายต้องมอบหมั้น 1 ตัวให้กับพ่อแม่ฝ่ายหญิงเพื่อจัดงานประเพณี “กินหมั้น” เนื่องจากฝ่ายหญิงต้องเป็นผู้เตรียมการจัดงาน ตั้งแต่การบอกข่าวกำหนดวันแต่งงาน ข้อตกลงเกี่ยวกับค่าสินสอด และรายละเอียดอื่นๆ ไปยังญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงที่ให้ความเคารพนับถือทั้งภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง การกินหมั้นจึงเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาประชาคมเพื่อเป็นการ “คอบ”² บอกกล่าวต่อผีเฮือนกับญาติผู้ใหญ่ของตนว่า ลูกสาวได้รับการทาบทามสู่ขอและมีกำหนดการแต่งงานเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ อย่างถูกต้องตามฮัตคองประเพณีเรียบร้อยแล้ว การกินหมั้นจึงถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและขออนุญาตจากผีเฮือนกับญาติผู้ใหญ่ และผู้ที่มาร่วมกินหมั้นนั้นมีเฉพาะญาติผู้ใหญ่ที่มีสายสัมพันธ์ภายในกับครอบครัวของฝ่ายหญิงเท่านั้น

ประการที่สอง สัญญาประชาคมเกิดในวันพิธีแต่งงาน ก่อนทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่เจ้าบ่าวและเจ้าสาว ญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายต้องเข้ามานั่งรวมกัน พร้อมด้วย “นายบ้าน” และผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ชาวบ้านเรียกว่า “แนวโฮมบ้าน” จากนั้นนายบ้านได้นำเอา “ใบน้ำตาน”³ ที่เขียนไว้ล่วงหน้าขึ้นมาอ่านให้ผู้ที่มีส่วนงานรับรู้และ

¹ คำว่า “ลม” หมายถึงการพูดคุยกัน เช่นคำว่า “ลมหนุ่มสาว” เป็นการพูดคุยเจรจา “เกี้ยวพาราสี” กันระหว่างหนุ่มสาว

² การบอกหรือการขออนุญาต

³ ใบสัญญา

ร่วมเป็นสักขีพยาน ใบน้ำตานเป็นข้อพันธสัญญาต่อกันระหว่างญาติฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงที่ระบุข้อความในสัญญาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะจำนวนค่าสินสอดหรือทรัพย์สินอื่นที่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะมอบไว้ให้กับฝ่ายเจ้าสาว สำหรับเงินค่าสินสอดของชาวลาวนิยมใช้เป็น “เงินบาท” เนื่องจากสะดวกกว่า และการแลกเปลี่ยน “เงินกับ” เป็นจำนวนมาก ในหมู่บ้านนั้นทำได้ยาก ที่สำคัญในประเพณีแต่งงานอย่างหนึ่ง คือ “การวางหรือจ่ายเงินค่าสินสอดเพียงครั้งเดียว” กล่าวคือ หากตกลงค่าสินสอดเป็นเงินจำนวนเท่าไร ฝ่ายชายต้องนำเงินมาจ่ายในวันแต่งงานเพียงครั้งหนึ่งเป็นต้น เช่น ค่าสินสอดจำนวน 10,000 บาทก็จ่ายเงินเพียง 5,000 บาท หรือตกลงกันไว้ 20,000 บาทก็จ่ายเพียง 10,000 บาท เป็นต้น ส่วนอีกครึ่งหนึ่งหากต้องจ่ายก็ต่อเมื่อฝ่ายชายเป็นผู้ผิดสัญญา “ใบน้ำตาน” ด้วยการทิ้งลูกเมียไปมีผู้หญิงคนใหม่ จึงต้องถูก “ปรับไหม” ในส่วนที่เหลือของเงินค่าสินสอด แต่ถ้าหากฝ่ายหญิงเป็นผู้ผิดสัญญาด้วยการทอดทิ้งสามีไปคบชู้หรือมีชายอื่น เงินค่าสินสอดส่วนที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งต้องถูกยกเลิกไป

ประการที่สาม ชาวบ้านในหมู่บ้านเกือบทั้งหมดต่างมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างใกล้ชิด เมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นคนทั้งหมู่บ้านสามารถรับรู้ข่าวสารได้เกือบทั้งหมดภายในระยะเวลาอันสั้น ยิ่งงานสำคัญอย่างพิธีแต่งงานชาวบ้านแทบทุกหลังคาเรือนต่างก็รับรู้ พร้อมกับยินดีมาร่วมงานเพื่อเป็นสักขีพยานโดยเฉพาะในช่วงพิธีบายศรีสู่ขวัญของคู่บ่าวเจ้าสาว ชาวบ้านทั่วไปถือว่าคู่บ่าวสาวเริ่มต้นสร้างครอบครัวใหม่ที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ดังนั้นความอ่อนด้อยประสบการณ์ในการใช้ชีวิตจึงเป็นอุปสรรคสำคัญของการเริ่มต้น พิธีกรรมในงานแต่งงานจึงต้องมีหลายขั้นตอน เช่น หมอธรรมมาสูตรเพื่อเรียก “ขวัญ” ทั้งหมดให้มาอยู่รวมกันการ “ผูกข้อต่อแขน” พร้อมกับกล่าวคำอวยพรแก่คู่บ่าวสาว หรือการให้คู่บ่าวสาวแลกเปลี่ยนป้อนไข่ต้มใส่ปากกัน และ “พิธีสมมา” เพื่อกราบคารวะญาติผู้ใหญ่

ส่วนระบบการสืบทอดมรดกหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “การแบ่งปันมุน” นั้น ที่ดินและบ้านเรือนของพ่อแม่ มักสืบทอดให้กับลูกสาวคนสุดท้องผู้ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่ชราจนกว่าจะเสียชีวิต แต่ทรัพย์สินอย่างอื่นต้องแบ่งให้เท่ากันกับจำนวนของลูกโดยเฉพาะพื้นที่นาทำกิน พ่อแม่มักเหลือส่วนหนึ่งไว้เป็นของตนเองเพื่อเอาไว้ทำกินเองด้วยความช่วยเหลือจากครอบครัวของลูกสาวคนเล็กที่อยู่ด้วยกัน และเมื่อพ่อแม่เสียชีวิต บ้าน ที่ดินติดกับบ้าน และที่นาในส่วนของพ่อแม่ถึงตกเป็นสิทธิ์ของลูกสาวคนสุดท้อง ทำให้ลูกสาวคนเล็กได้รับสิทธิประโยชน์จากการแบ่งมรดกมากกว่าคนอื่นชาวบ้านเรียกว่า “มุนขอนแก่น” ดังนั้นลูกสาว “หล่า” หรือลูกสาวคนสุดท้องจึงมักเป็นที่หมายปองของหนุ่มทั่วไป รวมทั้งการมีค่าสินสอดแพงไปด้วย

ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านลาว: รัฐคุ้มครอง ประชาชนเป็นเจ้าของ

“... เพื่อแทรกซึมเข้าสู่สหกรณ์ เพื่อก่อความสับสนในหมู่ประชาชนและยุยงสมาชิกพรรคและเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเป็นการก่อความสงบของประเทศ ผลก็คือประชาชนรวมทั้งกสิกรเกิดความท้อแท้และไม่มีความสุข อันกระทบต่อการผลิตทำให้ล่าช้าลง บางคนละทิ้งไร่นาของตนหันไปประกอบอาชีพอื่น แล้วขายหรือล้มโคและกระบือหรือหนีไปยังประเทศอื่น ปัญหานี้กลายเป็นปัญหาเร่งด่วน อาจก่อให้เกิดปัญหาเฉพาะหน้าและในระยะยาว หากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพและด้วยความชำนาญ นอกจากปัญหานี้จะส่งผลร้ายทางเศรษฐกิจต่อการผลิตแล้ว ยังจะเป็นอันตรายต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และเป็นภัยทางการเมืองอีกด้วย” (แกรนท์ อีแวนส์. 2549 : 210-211)

ข้อความข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งในคำแถลงการณ์ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1979 (พ.ศ. 2522) เพื่อห้ามไม่ให้การจัดตั้งสหกรณ์กรรมรวมหมู่ (ระบบนารวม) เพิ่มขึ้นใหม่ ระบบนารวมหรือระบบสหกรณ์รวมหมู่เป็นหลักการและแนวทางตามอุดมการณ์ทางการเมืองของคอมมิวนิสต์หลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในช่วง ค.ศ. 1975 โดยต้องการจัดความเป็น “ปัจเจกบุคคล” (ทุนนิยม) ในทางเศรษฐกิจแล้วสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรทางเศรษฐกิจถือครองเศรษฐกิจรวม

สุธิดา ตันเลิศ ได้กล่าวว่า ระหว่าง ค.ศ. 1975-1979 ได้มีการวางแผนเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายที่การปฏิวัติด้านความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญคือ ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงการถือครองปัจจัยการผลิตจากระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวเข้าสู่ระบบรวมหมู่ (ระบบสหกรณ์) ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการก้าวเข้าสู่ระบบสังคมนิยมอย่างรวดเร็ว (สุธิดา ตันเลิศ. 2541: 159) อย่างไรก็ตาม นโยบายสหกรณ์กรรมรวมหมู่นั้นดำเนินการได้ไม่นานชาวนาลาวมีความสับสนและคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับนโยบายการจัดตั้งสหกรณ์รวมหมู่ของรัฐบาล และเจ้าหน้าที่รัฐบาลบางส่วนก็ปฏิบัติงานสับสน ไม่เป็นธรรม รวมทั้งขบวนการต่อต้านรัฐบาลสังคมนิยมของลาวได้พยายามแทรกซึมบ่อนทำลาย ทำให้ชาวนาลาวจำนวนมากมีปฏิริยาต่อต้านการจัดตั้งสหกรณ์แบบนารวม ชาวนาบางส่วนและชนกลุ่มน้อยชาวม้งจำนวนมากได้หลบหนีออกนอกประเทศเพื่อหลบหนีระบบสหกรณ์รวมหมู่ในช่วงปี ค.ศ. 1978-1979 (สุรัชย์ ศิริไกร. 2548 : 150)

เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลจำต้องล้มเลิกความตั้งใจในการผลักดันโครงการตามหลักการดั้งเดิมของคอมมิวนิสต์และเริ่มนำเอาระบบสังคมนิยมแบบการตลาด (Market Socialism) มาใช้ นับจากนั้นมาตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 พรรคคอมมิวนิสต์ลาวได้หันมาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตลาดมากยิ่งขึ้นตามแนวทางนโยบายจินตนาการใหม่ ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการจัดตั้งสหกรณ์รวมหมู่จึงลดน้อยถอยลง และเมื่อถึงปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) ไม่มีสหกรณ์ใดๆ หลงเหลือให้เห็นอีกเลยในชนบทของลาว ชาวนาลาวจึงมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเช่นเคยเหมือนสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลง อันถือเป็นการย้อนไปสู่เศรษฐกิจดั้งเดิมที่เน้นการเกษตรกรรมเป็นหลัก

ปัจจุบันหมู่บ้านลาวอยู่ในระบบเศรษฐกิจ “สังคมชาวนา”¹ (Peasant Society) มีระบบพื้นฐานการผลิตและที่มาของรายได้ทางเศรษฐกิจจากการทำนาปลูกข้าวเหนียวเป็นหลัก มีการทำสวน การประมงในเข้บั้งไฟและแม่น้ำโขง การเลี้ยงสัตว์และการเก็บของป่า ทรัพย์สินมีค่าและสำคัญที่สุด คือ “ที่นา” ชาวนาส่วนใหญ่ถือครองพื้นที่นาขนาดเล็ก เฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 0.5-1 เฮกตาร์² (Hectares) หรือประมาณ 5-6 ไร่เท่านั้น เนื่องจาก

¹ สังคมชาวนา (Peasant Society) หมายถึงระบบเศรษฐกิจสังคมของผู้ผลิตขนาดเล็ก มีเทคนิควิธีการผลิตแบบง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน ต่างจากระบบอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ทางสังคมมักเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมในเมืองกับชนบท และคำว่า “ชาวนา” ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะพวกทำการเพาะปลูกและเป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้น แต่ควรรวมถึงชาวนาชนบททั่วไปที่มีทั้งการเพาะปลูกและทำการประมง รวมทั้งชาวนาที่เป็นช่างฝีมือและเป็นพ่อค้าได้ด้วย (สุเทพ สุนทรเกสัช. 2548 : 117)

² 1 hectares (ha) เท่ากับ 6.25 ไร่

สภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านเสมือนหนึ่งตั้งอยู่บนปลายแหลมบริเวณ “ปากเซ” ถูกชนาบข้างด้วยลำน้ำใหญ่ 2 สาย คือ ลำเซบั้งไฟทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกกับแม่น้ำโขงทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ ทำให้พื้นที่ค่อนข้างจำกัด ชาวบ้านหลายครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยเฉพาะครอบครัวที่เพิ่งออกเรือนใหม่หรือพ่อแม่ยังไม่แบ่งปัน “มุน”¹ ให้ ดังนั้นหลายคนจึงต้องอาศัยพื้นที่นาทำกินร่วมกับพ่อแม่และเครือญาติ หรือเช่าพื้นที่ทำนาและทำสวนตามเกาะดอนต่างๆ ในแม่น้ำโขงที่อยู่ใกล้เคียงหมู่บ้าน

ชาวนาเรียก “ที่ดินทำกิน” แตกต่างกันไปตามขนาดของพื้นที่ เช่น หากที่ดินแปลงขนาดเล็กมีความกว้างยาวไม่กี่สิบวาเรียกว่า “แทว” และแต่ละคนอาจมีดินหลายแทว แต่ถ้าหากดินผืนนั้นมีขนาดใหญ่มากจะเรียกว่า “เฮกตาร์” (1 เฮกตาร์เท่ากับ 6.25 ไร่) ที่ดินเกือบทั้งหมดภายในหมู่บ้านลาวสามารถซื้อ-ขาย เช่า-ยืม หรือแบ่งปันกันได้อย่างเสรี ที่ดินที่อยู่อาศัยหรือที่ดินที่นาต่างมี “ใบตาดิน” กำกับเป็นเอกสารสิทธิ์ของแต่ละบุคคลแทบทั้งสิ้น ดังนั้นหากมีการตกลงซื้อขายกันต้องทำ “ใบสัญญาซื้อขาย” พร้อมกับนำใบตาดินไปมอบให้กับ “นายบ้าน”² เป็นผู้ “ยืนยัน” จากนั้นนายบ้านถึงทำเรื่องส่งเอกสารไปยังที่ทำการของเมือง เพื่อเปลี่ยนรายชื่อผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ใบตาดินตามที่ได้ตกลงซื้อขายกัน ที่ดินทั้งหมดที่มีใบตาดินกำกับต้องเสีย “ภาษีที่ดิน” ในอัตราเฮกตาร์ละ 35,000 กีบ (ประมาณ 140 บาท) ต่อปีเพื่อเป็นรายได้ของแผ่นดิน

ดินอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก คือ บริเวณพื้นที่ขอบริมตลิ่งของลำเซบั้งไฟและแม่น้ำโขง รวมทั้งที่ดินตามเกาะดอนต่างๆ เช่น ดอนปลาแดกและดอนกลางน้ำ (ดอนเดิด) เป็นต้น ดินบริเวณนี้เกิดจากตะกอนของแม่น้ำพัดพามาทับถมกันจึงมีความอุดมสมบูรณ์สูง ชาวบ้านสองฝั่งแม่น้ำโขงทั้งประเทศไทยและลาวต่างพากันยืนยันว่า ดินที่นี่มีคุณภาพ “ดีที่สุดในโลก” เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชผักเป็นอย่างมาก และเมื่อยืนอยู่ตรงกลาง “ดอนปลาแดก” ท่ามกลางแถวแปลงผักและสวนใบยาสูบ มองลงมาทางทิศใต้ของแม่น้ำโขง ทางด้านซ้ายมือเห็นชาวบ้านกำลังไหลมองจับปลาอย่างขะมักเขม้นใกล้ๆ กับริมปากเซบั้งไฟ ส่วนทางขวามือมองเห็นองค์พระธาตุพนมตั้งสูงสีขาวเด่นสง่า สลับกับพื้นที่สีเขียวจีของสวนมันเฟา และแปลงผักสวนครัวนานาชนิดใกล้ปากลำน้ำก่ำในเขตประเทศไทย ทำให้รู้สึกได้ว่า “ดินแดนแห่งนี้ช่างมีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่ง” จริงๆ

พื้นที่เกาะดอนดังกล่าว ปัจจุบันอยู่ในเขตพรมแดนของประเทศลาว ตามสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 และข้อหนึ่งของสัญญาได้ระบุว่า “ไทยต้องยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและเกาะในแม่น้ำโขงทั้งหมดให้กับฝรั่งเศส” (สุวิทย์ อิศาสวัสดิ์. 2552 : 4-5) และที่ดินทั้งหมดบนเกาะดอนยังไม่มีใบตาดินกำกับเอกสารสิทธิ์ ในอดีตตั้งแต่สมัยก่อนประเทศลาวปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีผู้คนอพยพเข้าไปทำกินตามเกาะดอนด้วยการปลูกพืชผักและทำสวนใบยาสูบอยู่ก่อนแล้ว และเกือบทั้งหมดหรือประมาณร้อยละ 90 เป็นชาวบ้านมาจากไทยที่อยู่ตรงกันข้ามทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง การอพยพเข้ามาทำกินบนพื้นที่เกาะดอนของ

¹ มรดก

² บางครั้งเรียกว่า “พ่อบ้าน”

ชาวบ้านไทยในสมัยนั้นทำได้ค่อนข้างอิสระและเสรี บางคนสามารถเข้าไปจับจองพื้นที่ดินสำหรับเพาะปลูก บางคนเข้าไปเช่าหรือยืมพื้นที่ทำกินจากชาวบ้านลาวแล้วค่อยแบ่งปันผลผลิตให้เป็นค่าตอบแทน

ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ชาวบ้านไทยต่างถูกบีบและบังคับให้ทยอยออกจากพื้นที่เกาะดอนต่างๆ ในแม่น้ำโขง โดยเฉพาะสมัยที่ท่าน “หนูฮัก พูมสะวัน” ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งประธานประเทศคนใหม่ ภายหลังการเสียชีวิตของท่านโกสอน พมวิหานเมื่อปี ค.ศ. 1990 นโยบายสำคัญของท่านหนูฮักคือให้มีการจัดสรรแบ่งที่ดินทำกินตามเกาะดอนในแม่น้ำโขงให้กับคนลาวที่สร้างครัวใหม่และขัดสนที่ทำกิน ด้วยการจัดสรรแบ่งให้ครอบครัวละ 6 วา (ประมาณ 12 เมตร) โดยวัดตามด้านความยาวของเกาะดอน ส่วนความยาวของพื้นที่นั้นแล้วแต่ความยาวตามด้านกว้างของแต่ละเกาะดอนนั้นๆ ปัจจุบันชาวบ้านหลายคนยังเรียกพื้นที่นั้นว่า “ที่ดินจัดสรรของท่านหนูฮัก” นโยบายดังกล่าวส่งผลให้มีการจัดตั้งหมู่บ้านของลาวขึ้นบนเกาะดอนต่างๆ เช่น หมู่บ้านดอนปลาแดก เป็นต้น สิ่งนี้นอกจากเป็นการส่งเสริมให้คนลาวมีที่ดินทำกินอย่างถาวรแล้ว ส่วนหนึ่งยังสามารถผลักดันคนไทยให้ออกไปจากการมาทำกินในแผ่นดินของลาว นอกจากนี้หมู่บ้านที่เกิดขึ้นตามเกาะดอนดังกล่าวยังเปรียบเสมือน “หมู่บ้านกันชน” (Buffer Village) บริเวณพรมแดนไทย-ลาวในลุ่มแม่น้ำโขงอีกด้วย

เมื่อเปรียบเทียบการถือครองที่ดินของชาวบ้านในหมู่บ้านลาวดังกล่าวข้างต้นพบว่า มีความแตกต่างจากแนวคิด “วิถีการผลิตแบบเอเชีย” (Asiatic mode of production) ที่มาร์กซ์ใช้อธิบายสภาวะการณ์ของสังคมเศรษฐกิจ การเมืองในประเทศเอเชียยุคก่อนทุนนิยมซึ่งมีความแตกต่างจากระบบพิวต์ลของประเทศในยุโรปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ประเทศทั้งหลายในเอเชียในยุคก่อนทุนนิยมมีกษัตริย์ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว แต่เนื่องจากกษัตริย์ไม่ปรารถนาในการใช้ประโยชน์จากที่ดินด้วยตัวเอง จึงจำต้องอาศัยชุมชนและชาวนาในการใช้แรงงานเพื่อประกอบการให้ผลผลิตออกขายขึ้น โดยให้หัวหน้าชุมชนรวบรวมผลผลิตส่วนหนึ่งของชุมชนให้เป็นการตอบแทนการอนุญาตให้ทำกินในที่ดินนั้น (แล ดิลกวิทยรัตน์. 2526: 1-22) ดังนั้นความเป็นเจ้าของที่ดิน (Property right) ถูกทำให้เป็นของพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนสิทธิในการใช้ประโยชน์ (Right of usufruct) นั้นได้อนุญาตให้ผู้ทำประโยชน์ในที่ดินซึ่งอาจเป็นชุมชนหรือบุคคลทำกินเพื่อแลกกับส่วย

ลักษณะของ Asiatic Mode of Production ของมาร์กซ์สรุปได้ว่า ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า กรรมสิทธิ์บุคคล ซึ่งการไม่มีกรรมสิทธิ์เช่นนี้ทำให้ชุมชนแห่งหมู่บ้านต่างๆ ในเอเชียสามารถรักษาความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมและเอกภาพของหมู่บ้านไว้ได้แม้ว่าจะประสบกับการรุกรานจากภายนอกก็ตาม อีกทั้งสมาชิกในหมู่บ้านยังมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นอันเกิดจากการเกษตรและอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน แต่วิถีการผลิตแบบเอเซียนั้นจำเป็นต้องมีการชลประทานอย่างมหาศาล ต้องใช้กำลังมนุษย์เป็นอย่างมากเพื่อความก้าวหน้าทางชลกรรม จึงต้องมีอำนาจจากส่วนกลางทำหน้าที่ควบคุมการชลประทานอย่างใกล้ชิด ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้รัฐมีอำนาจเด็ดขาดและสามารถสะสมผลผลิตส่วนเกินมาไว้ในกำมือ ซึ่งส่งผลให้ชนชั้นในสังคมดังกล่าวมีบทบาทควบคุมเหนือผลผลิตส่วนเกินและกลายเป็นบุคคลที่มีอำนาจเหนือสังคม ระบบวิถีการผลิตเช่นนี้เองที่มาร์กซ์เห็นว่าทำให้ระบบการผลิตของเมืองต่างๆ ตกอยู่ภายใต้อำนาจการสั่งการจากส่วนกลางและทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของเอเชียเป็นไปอย่างเชื่องช้ากว่าในยุโรป (สุรพงษ์ ชัยนาม. 2553: 216-218) กล่าวได้ว่า เศรษฐกิจแบบดั้งเดิม

ของลาวเป็นเศรษฐกิจแบบเอเชียที่เน้นเศรษฐกิจแบบพอเพียง (Subsistent economy) และที่ดินถูกใช้เป็นปัจจัยในการยังชีพ (Means of living) ด้วยเช่นกัน

หากนำเกณฑ์ดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศลาวพบว่า เศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของลาวนี้แม้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการผลิตแบบเอเชียของมาร์กซ์ และอยู่ในขั้นตอนของสังคมศักดินา (Feudal society) ซึ่งจะต้องพัฒนาไปสู่สังคมนายทุน (Capitalist society) และสังคมสังคมนิยม (Socialist society) ในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามวิถีการผลิตแบบเอเชียนี้ไม่สามารถอธิบายความเป็นเศรษฐกิจแบบสังคมขาวนาของลาวได้ทั้งหมด เพราะถึงแม้จะมีการควบคุมจากรัฐส่วนกลางในช่วงการเป็นระบอบราชาอาณาจักรและช่วงที่ตกอยู่ภายใต้ระบอบอาณานิคมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการสังคมแบบศักดินา อย่างไรก็ตามกษัตริย์และผู้ที่ใช้อำนาจจากส่วนกลางก็ไม่ได้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเกินกว่าการดำเนินการตามเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านยังคงมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และสามารถจัดการที่ดินด้วยตนเอง เพียงแต่ต้องมีการส่งส่วยหรือมีการเกณฑ์แรงงานตามระยะเวลาที่กำหนดเท่านั้น

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับที่ สุรชัย ศิริไกร ได้กล่าวไว้ใน การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาวว่า ในระบบเกษตรกรรมของลาวแบบเก่า ขาวนาซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านจะทำนาในที่ดินของตนอย่างอิสระโดยอาศัยกรรมวิธีแบบดั้งเดิมที่ทำกันมานานหลายร้อยปี โดยอาศัยแรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก ที่สำคัญคือเกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาเพื่อใช้สำหรับบริโภคในครอบครัว ดังนั้นการเกษตรจึงมีลักษณะเพื่อการยังชีพมากกว่าเพื่อการค้าและการสะสมทุน นอกจากนี้ชาวสวนส่วนมากไม่รู้หนังสือ มีรายได้ต่ำและยากจน การสาธารณสุขไม่ดีและอายุโดยเฉลี่ยของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ต่ำเหมือนประเทศด้อยพัฒนาอื่นๆ (สุรชัย ศิริไกร, 2542: 134)

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบราชาอาณาจักรเข้าสู่ระบบสังคมนิยมหลัง ค.ศ. 1975 ผู้ศึกษาพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่เพื่อปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม คือ จากสังคมขาวนาเข้าสู่เศรษฐกิจแบบสังคมนิยม และมีการเปลี่ยนแปลงอีกอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งได้ผ่านกลายนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมลง พร้อมกับการหวนกลับมาสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมในขั้นที่ 4 ที่เคยมีความพยายามก้าวผ่านในครั้งหนึ่ง และในขณะเดียวกันก็กลับย้อนมาเป็นวิถีการผลิตแบบสังคมขาวนาอีกครั้งหนึ่งเช่นเดียวกัน

ระบบการเมืองการปกครอง : กลุ่มความร่วมมือพื้นฐานแบบสังคมนิยม

“ต้องมีความจงรักภักดี ต้องฮักบ้านเกิดเมืองนอน มีต้นกำเนิดเป็นคนเชื้อชาติลาว มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณสมบัติศีลธรรมปฏิบัติ ชอกฮู้¹ลัทธิมาร์กเลนิน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว บ่นือราชภู่บังหลวง” (มาตรฐานของแกนนำฮากฐานสมาชิกพรรคประจำบ้าน)

ก่อนปลดปล่อยประเทศเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบสังคมนิยมในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) หมู่บ้านลาวมีลักษณะการปกครองคล้ายกับหมู่บ้านในประเทศไทย คือ กลุ่มคนต่างๆ ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่รวมกันเรียกว่า “บ้าน” หรือ “หมู่บ้าน” มี “นายบ้าน” หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าการปกครอง หลายหมู่บ้านรวมตัวกัน

¹ ศึกษาค้นคว้า

เรียกว่า “ตาแสง” (ตำบล) มี “ตาแสง” (กำนัน) เป็นหัวหน้าการปกครอง หลายตาแสงรวมกันเป็น “เมือง” มีเจ้าเมืองปกครอง หลายเมืองประกอบกันขึ้นเป็น “แขวง” โดยมีเจ้าแขวงเป็นผู้ปกครองสูงสุดภายในแขวง แล้วหลายแขวงประกอบกันขึ้นเป็น “ราชอาณาจักร” ต่อมาภายหลังเมื่อ “พรรคประชาชนปฏิวัติลาว” ยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลแห่ง “ราชอาณาจักรลาว” การเปลี่ยนการปกครองจึงเกิดขึ้นภายใต้การขึ้นนำอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคปฏิวัติประชาชนลาว (พรรคคอมมิวนิสต์ลาว) ทำให้หมู่บ้านลาวมีการปกครองที่กระชับมากขึ้นกว่าเดิม โดยมีกลุ่มความร่วมมือพื้นฐานต่างๆ ของการปกครองแบบสังคมนิยมภายในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อการดูแลอย่างเข้มงวดกวดขันและป้องกันการแทรกซึมทางการเมืองจากฝ่ายจักรวรรดินิยม¹

ปัจจุบันหมู่บ้านลาวมีประชาชนอาศัยอยู่ประมาณ 180 ครัวเรือน อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการพรรคบ้านหรือ “หน่วยแกนนำอาชญากรรมพรรค” มีจำนวนประมาณ 5-7 คนทำหน้าที่เป็น “ผู้นำพา” ในเขตกลุ่มของหมู่บ้านต่างๆ รวมกันเป็นกลุ่มๆ ละประมาณ 5 หมู่บ้าน แทนตำแหน่งตาแสง (ตำบล) เดิมที่ถูกยกเลิกไป หน่วยแกนนำอาชญากรรมพรรคมีเลขาธิการพรรคบ้านเป็นหัวหน้า ส่วนการปกครองภายในของแต่ละหมู่บ้านยังต้องมีแกนนำอาชญากรรมของพรรคอีก 1 คนทำหน้าที่เป็น “นายบ้าน” (ผู้ใหญ่บ้าน) และมีรองนายบ้านอีก 2 คนแบ่งเป็นรองคนที่ 1 และคนที่ 2 เป็นผู้ดูแลการปกครองภายในหมู่บ้าน อดีตนายบ้านคนหนึ่งเล่าว่า คุณสมบัติของนายบ้านและรองนายบ้านต้องเป็นสมาชิกพรรครวมทั้งมี “อายุ 25 ปีขึ้นไป มีครอบครัว สุขภาพแข็งแรง ความรู้อ่านได้ เขียนเป็น ตั้งถิ่นฐานภูมิลำเนา 3 ปีขึ้นไป² พ่อแม่-ประชาชนไว้วางใจและต้องซื่อสัตย์สุจริต” นายบ้านและรองนายบ้านอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปีด้วยการผ่านกระบวนการกลั่นกรองจากคณะกรรมการพรรคของเมืองและการคัดเลือกของประชาชนในหมู่บ้าน

นอกจากตำแหน่งนายบ้านและรองนายบ้านแล้ว ในจำนวน 180 ครัวเรือนของหมู่บ้านยังถูกจัดตั้งด้วยการแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยของกลุ่มความร่วมมือพื้นฐานในหมู่บ้านเรียกว่า “หน่วยบ้าน” โดยให้ครัวเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกันจำนวนประมาณ 12-13 ครัวเรือนรวมกันเป็น “หนึ่งหน่วย” ดังนั้นหมู่บ้านลาวจึงมีชาวบ้านอาศัยอยู่รวมกันด้วย “หน่วยบ้าน” ต่างๆ จำนวน 15 หน่วย แต่ละหน่วยมีหัวหน้าหน่วยดูแล 1 คนและทำหน้าที่ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการของหน่วยบ้านที่มีหัวหน้าหนึ่งคนเป็น “เลขาหน่วย” และ “รองเลขาหน่วย” อีกจำนวน 2 คน ทำหน้าที่ผู้ดูแลหน่วยต่างๆ ทั้งหมดภายในหมู่บ้าน ทั้งนี้เลขาหน่วยกับรองเลขาหน่วยต้องเป็นสมาชิกของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวประจำหมู่บ้านเท่านั้นและถูกแต่งตั้งมาจากคณะกรรมการพรรคของเมืองอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้คุณสมบัติและมาตรฐานของสมาชิกพรรคต้องมี “ความจงรักภักดี อักบ้านเกิดเมืองนอน มีต้นกำเนิดเป็นคนเชื้อชาติลาว มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อประเทศชาติบ้านเมือง มีคุณสมบัติศีลธรรมปฏิบัติ ซอกฮู้ลัทธิมาร์กเลนิน เห็นแก่

¹ คนลาวทั่วไปให้ความหมาย “จักรวรรดินิยม” คือ ประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศที่นิยมลัทธิทางการเมืองการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตย รวมถึงประเทศไทยมักถูกเรียกว่า “ศักดินาสยาม” หรือ “ลูกสมุนอเมริกา” เนื่องจากในอดีตมีนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ลาวเหมือนกัน รวมทั้งการสนับสนุนประเทศสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านขบวนการปลดปล่อยลาวอีกด้วย

² ขึ้นไป

ประโยชน์ส่วนรวมหลายกว่าส่วนตัว บัณฑิตราชภัฏวังหลวง” เลขาหน่วยและรองเลขาหน่วยของหมู่บ้านจึงมีบทบาทใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด เนื่องจากเป็นสายการดูแลในระดับล่างสุดของหมู่บ้าน และเพื่อให้การควบคุมมีความกระชับมากยิ่งขึ้น ตำแหน่ง “เลขาหน่วย” ของหมู่บ้านจึงถูกกำหนดแต่งตั้งมาจากตำแหน่ง “รองนายบ้านคนที่ 1” เท่านั้น อีกทั้งตำแหน่งรองนายบ้านคนที่ 1 มีเงินเดือนเป็นค่าตอบแทนอยู่แล้วจึงมีเพียงตำแหน่งรองเลขาหน่วยเท่านั้นที่ได้รับเงินเดือนจากรัฐเดือนละ 110,000 กีบ

ส่วนงานรักษาความสงบสุขเรียบร้อยภายในหมู่บ้านอยู่ภายใต้การดูแลของ “ตำรวจบ้าน” ตำรวจบ้านได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งมาจากคณะกรรมการพรรคของเมือง ในหมู่บ้านลาวมีคณะกรรมการตำรวจบ้านจำนวนทั้งหมด 3 คน ทำหน้าที่คอยกำกับดูแลปัญหาต่างๆ ที่เกิดภายในหมู่บ้านเช่น ปัญหาการลักเล็กขโมยน้อย การทะเลาะวิวาท หรืออันตรายที่ก่อความรำคาญสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านโดยทั่วไป นอกจากนี้ตำรวจบ้านจะต้องทำงานกับสมาชิกที่กระจายตัวกันอยู่ประจำตาม “หน่วย” ของหมู่บ้านเรียกว่า “ปกส.หน่วย” หรือ “ปกส. บ้าน” ย่อมาจากคำว่า “ป้องกันความสงบสุขเรียบร้อยประจำหน่วย” ด้วยการแต่งตั้งชาวบ้านภายในหน่วยต่างๆ หน่วยละ 1 คน ในหมู่บ้านลาวประกอบด้วยหน่วยของบ้านจำนวน 15 หน่วย จึงต้องมีทั้งคณะกรรมการตำรวจบ้านจำนวน 3 คนและสมาชิกของตำรวจบ้านทำหน้าที่เป็น “ปกส.หน่วย” อีกจำนวน 15 คน ทั้งตำรวจบ้านและสมาชิกปกส.หน่วยไม่มีเงินเดือนตอบแทนเป็นประจำรายเดือน แต่อาจได้รับเบี้ยเลี้ยงเมื่อทางคณะกรรมการพรรคของเมืองเรียกให้เข้าไปประชุมสัมนาหรือ ฝึกอบรมตามนโยบายการป้องกันรักษาความสงบสุขภายในของแต่ละเมือง

งานรักษาความสงบสุขของหมู่บ้านที่อาจเกิดปัญหากับภายนอกได้จึงมีการจัดตั้งกลุ่มทหารอาสาสมัครเพื่อลาดตระเวนดูแลความสงบเรียบร้อยประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมเรียกสั้นๆ ว่า “ทหารบ้าน” หรือ “กองหลอน” ทหารบ้านมีหัวหน้า 1 คนกับรองหัวหน้าอีก 2 คน ส่วนลูกน้องอีกประมาณ 20-30 คนหรือเท่ากับทหารกองหลอนประมาณ 1 หมวด โดยคัดเลือกจากชายฉกรรจ์ในแต่ละหน่วยบ้านเพื่อเข้าสังกัดเป็นทหารบ้านเกือบตลอดชีวิต จะถูกปลดระวางก็ต่อเมื่อแก่ชราเท่านั้น ทหารกองหลอนทำหน้าที่ “ปกปักรักษาป้องกันชาติ” ดังนั้นทหารบ้านหรือทหารกองหลอนต้องมี “จิตใจมุ่งมั่น เสียสละอดทน บ่ยานบ่กลัวและมีใจฮักชาติ” ทหารบ้านทั้งหมดไม่มีเงินเดือนเป็นค่าตอบแทนแต่อาจมีเบี้ยเลี้ยงเมื่อได้เข้าฝึกอบรมอุดมการณ์ทางการเมือง ภารกิจระเบียบวินัยและฝึกฝนเรียนรู้การใช้อาวุธสำหรับการป้องกันหมู่บ้าน ทหารบ้านจึงปฏิบัติภารกิจหน้าที่ตามจิตสำนึกตามอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ต้องคอยดูแลภัยแทรกซึมต่างๆ จากพวกจักรวรรดินิยม ทหารบ้านหรือ “กองหลอน” ทั้งหมดจึงถูกแต่งตั้งและควบคุมการปฏิบัติงานโดยคณะกรรมการพรรคของเมือง

นอกจากงานรักษาความสงบสุขแล้ว หมู่บ้านลาวยังมีกลุ่มความร่วมมือพื้นฐานอื่นที่จัดตั้งเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่คอยดูแลและช่วยเหลืองานทั่วไป ประกอบด้วย คณะกรรมการเศรษฐกิจ คณะกรรมการวัฒนธรรม-สังคม และองค์กร “แนวโฮมบ้าน”¹ ประกอบด้วยคณะผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นแกนหลัก

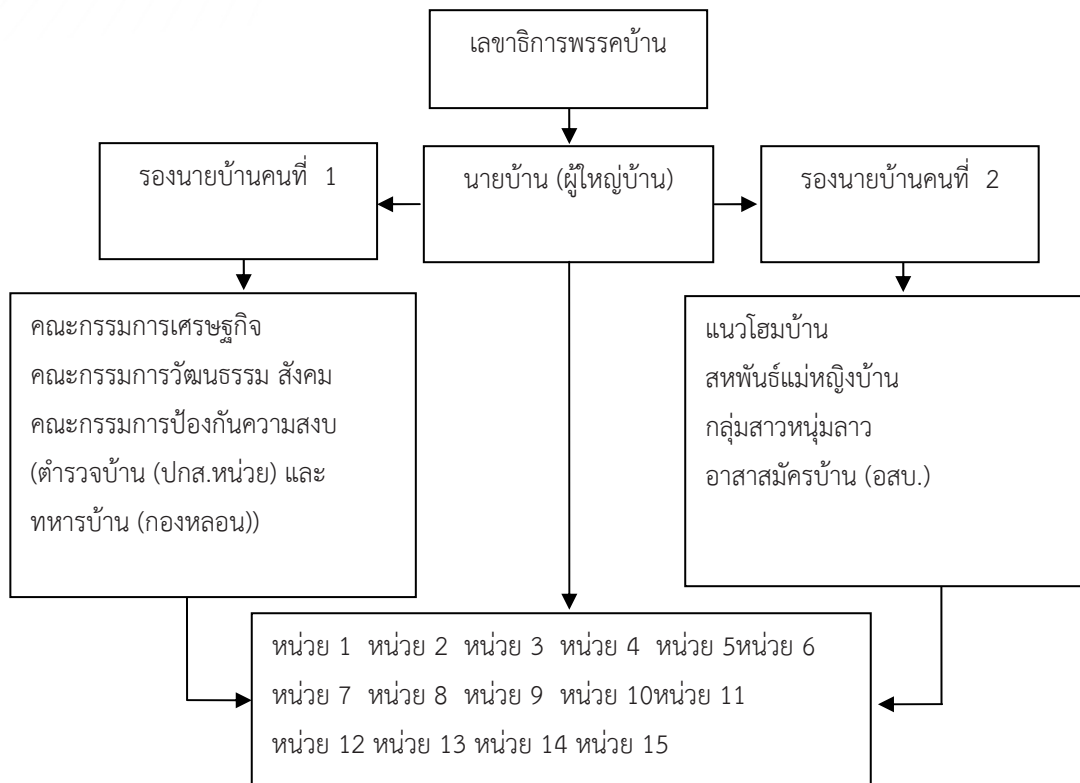
¹ โฮม หมายถึง “รวม” แนวโฮมบ้านจึงหมายถึงชาวบ้านผู้สูงอายุที่เป็นแกนนำหลักของหมู่บ้านและเป็นศูนย์รวมของชุมชนสำหรับการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีอันดีงามของชุมชน

หมู่บ้านจำนวน 3 คนที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการพรรคการเมือง มีหน้าที่ “เต้าโฮม” ลูกบ้านให้ประพฤติปฏิบัติตามฮึดคองหรือจารีตประเพณีอันดีงาม ส่วนงาน “เวียกการวม”¹ ของหมู่บ้านลาวนั้นมีกลุ่ม “สะหะพันแม่หญิงลาว” เป็นพื้นฐานของความร่วมมือสำคัญในหมู่บ้าน คณะสหพันธ์แม่หญิงบ้านประกอบด้วยหัวหน้า 1 คน และรองอีกจำนวน 2 คน ได้รับการแต่งตั้งมาจากคณะกรรมการพรรคการเมือง ส่วนสมาชิกคนอื่นๆ นั้น “การรวม”² มาจากหน่วยต่างๆ โดยผู้หญิงที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปและครูผู้หญิงของหมู่บ้านลาวต้องเป็นสมาชิกสหพันธ์แม่หญิงบ้านทุกคน

โครงสร้างการเมืองการปกครองทำให้หมู่บ้านลาวกลายมาเป็น “หน่วยการเมืองและสังคม” ตามระบบการปกครองแบบสังคมนิยมยุคใหม่ ชาวบ้านถูกจัดตั้งด้วยการให้รวมตัวกันเป็นกลุ่มของความร่วมมือพื้นฐานต่างๆ ในหมู่บ้าน ภายใต้การควบคุมและดูแลของคณะกรรมการกลุ่มที่ต้องเป็นสมาชิกพรรค มีการควบคุมอำนาจลดหลั่นลงมาจากระดับประเทศมาสู่แขวง เมือง หมู่บ้านและหน่วยบ้าน เพื่อความร่วมมือและช่วยเหลือกันดูแลราษฎรทั่วไปอย่างใกล้ชิด คณะกรรมการส่วนต่างๆ และชาวบ้านได้ถูกเชิญให้เข้าร่วมการอบรมทางการเมืองและสังคมที่มักจัด “กองประชุม” ขึ้นภายในวัด ระหว่างการประชุมสามารถชี้แจงกันได้ทุกเรื่อง แต่ถ้าหากตกลงกันแล้วห้ามนำออกไปวิพากษ์วิจารณ์กันข้างนอก แม้บางครั้งการควบคุมและตรวจสอบอย่างเคร่งครัดของฝ่ายปกครอง จะทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกไม่ค่อยพอใจมากนัก แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การลดลงของปัญหาอาชญากรรมที่แทบไม่มีคดีสำคัญปรากฏให้เห็นเลย โครงสร้างการปกครองของหมู่บ้านลาวผู้ศึกษาแสดงไว้ในภาพประกอบดังนี้

¹ งานส่วนรวมของหมู่บ้าน

² รวบรวม

ภาพที่ 1 แสดงโครงสร้างการปกครองของหมู่บ้านลาว

สรุป

ตั้งแต่อดีตโครงสร้างสังคมของหมู่บ้านลาวเป็นสังคมชาวนาที่มีความสอดคล้องบางส่วนกับวิถีการผลิตแบบเอเชียและวิวัฒนาการของสังคมในแนวความคิดแบบมาร์กซิสต์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วง ค.ศ. 1975 ระบบการเมืองการปกครองส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองเป็นแบบสังคมนิยม ส่วนระบบครอบครัวและเครือญาติ ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เมื่อหญิงชายแต่งงานกันแล้วมักเลือกอยู่อาศัยกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเป็นครอบครัวใหญ่พร้อมๆ กันกับการสะสมเครื่องมือและอุปกรณ์บ้านเรือนต่างๆ จนกว่าจะสามารถปลูกบ้านเรือนสร้างครัวใหม่ได้จึงแยกครอบครัวออกไป ส่วนระบบการสืบทอดมรดกหรือชาวบ้านเรียกว่า “การแบ่งปันมูน” นั้น ที่ดินและบ้านเรือนของพ่อแม่มักสืบทอดให้กับลูกสาวคนสุดท้าย

ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันพบว่า ในระดับมหภาคเป็นการผสมกันระหว่างเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่เน้นกลไกตลาด ส่วนเศรษฐกิจระดับชาวบ้านยังคงอยู่ในระบบเศรษฐกิจของ “สังคมชาวนา” มีระบบพื้นฐานการ

ผลิตและที่มาของรายได้ทางเศรษฐกิจจากการทำนา ทำสวน ทำการประมงในเข้บั้งไฟและแม่น้ำโขง ทรัพยากรที่มีค่าและสำคัญที่สุด คือ “ที่นา” นอกจากนี้ในแม่น้ำโขงและเข้บั้งไฟยังเหมาะสมสำหรับการจับปลา

ส่วนระบบการเมืองการปกครองนั้น กล่าวได้ว่า ก่อนปลดปล่อยประเทศใน ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) โครงสร้างด้านระบบการเมืองการปกครองของหมู่บ้านลาวมีลักษณะคล้ายกับหมู่บ้านในประเทศไทย ต่อมาภายหลังเมื่อเปลี่ยนการปกครองทำให้หมู่บ้านมีการปกครองที่อาศัยความร่วมมือจากกลุ่มองค์กรต่างๆ และอยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการพรรคบ้านหรือ “หน่วยแกนนำฮาฐานพรรค” ในจำนวน 180 ครอบครัวของหมู่บ้านจึงถูกจัดตั้งด้วยการแบ่งออกเป็น “หน่วยบ้าน” แต่ละหน่วยยังมีหัวหน้าหน่วยบ้านดูแลอีก 1 คน โครงสร้างดังกล่าวถือเป็นระบบการเมืองการปกครองที่ค่อนข้างเข้มงวดอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความเป็นสังคมนิยมในประเทศ ดังนั้นหากพิจารณาโครงสร้างสังคมของหมู่บ้านลาวในบริเวณปากน้ำเข้บั้งไฟ ริมฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในแขวงสะหวันนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจึงกล่าวได้ว่า โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านลาวข้างต้นถือเป็น “กลไก” และ “เครื่องมือ” สำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับรัฐหรือส่วนกลางนับตั้งแต่อดีตมา ในปัจจุบันการจัดระบบชุมชนหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นที่เป็นทางการในประเทศลาวนั้นเป็นไปตามกลไกของรัฐที่เชื่อมโยงกับนโยบายการสร้างชาติแบบสังคมนิยม

อย่างไรก็ตาม ความเป็นสังคมนิยมและความเป็นท้องถิ่นในชุมชนต่างๆ ย่อมเป็นผลผลิตจากกระบวนการทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและต่อเนื่อง แม้รัฐสามารถชี้แนะแนวทางของท้องถิ่นได้ในเรื่องทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจในระดับมหภาค แต่ในส่วนองเศรษฐกิจระดับชาวบ้านยังเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตสำนึกของคนซึ่งเกี่ยวเนื่องกับสำนึกร่วม (Collective consciousness) ที่ถูกสร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังการนำเสนอในบทความนี้ที่ชี้ให้เห็นว่า แม้ลาวจะเป็นประเทศที่มีระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจในระดับใหญ่และการเมืองการปกครองที่สอดคล้องตามแนวทางสังคมนิยม แต่โดยสำนึกร่วมทางพื้นฐานทางเศรษฐกิจในระดับชาวบ้านแล้วก็ยังคงมีความสืบเนื่องต่อจากแนวทางเดิม

เอกสารอ้างอิง

- แกรนท์ อีแวนส์. (2549). ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินใหญ่เอเชียอาคเนย์. แปลโดย ดุษฎี เฮย์มอน. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ซิลค์เวย์คัม.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2548). การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมลาว. กรุงเทพฯ.
- สุวิทย์ อิศาสวัสดิ์. (2552). จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ : มติชน.
- แล ดิลกวิทยรัตน์. (2526). (แปล). เวียดนามกับวิธีการผลิตแบบเอเชีย. เอเชียปริทัศน์. 4 (1) : 1-12; มกราคม-มีนาคม.
- สุธิดา ตันเลิศ. (2541). ไกสอน พมวิหานกับพัฒนาการสังคมนิยมลาว. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2553). มาร์กซ์และสังคมนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ศยาม.